

Att samla jazz

–Jens Lindgren–

DE FÖRSTA INITIATIVEN

1895 besökte den afrikansk-amerikanska kören Fisk Jubilee Singers Stockholm, 1896 föddes en av de svenska jazzpionjärerna, trombonisten Harry Hednoff, son till en av körens medlemmar. 1978 intervjuades han av jazzforskarna Jan Bruér och Bengt Nyquist som en av de första av jazzavdelningens informanter om den svenska jazzens historia och utveckling. Denna, och många andra intervjuer som gjorts sedan dess, är idag ovärderliga dokument om jazzens intåg i Sverige. Det har gjorts hundratal intervjuer och samlats tusentals objekt med anknytning till svensk jazzhistoria vid Svenskt visarkivs jazzavdelning sedan idén om ett jazzarkiv föddes.

Privata jazzarkiv och samlingar har existerat i Sverige så länge musikformen har funnits i form av noter, orkesterarrangemang, fotoalbum, skivsamlingar m.m, men inte förrän några jazzentusiaster i mitten av 70-talet började diskutera bildandet av ett jazzarkiv fanns förutsättningarna för ett nationellt, svenskt jazzarkiv.

Efter några informella möten under 1976 samlades Bengt R. Jonsson, Margareta Jersild, Jan Bruér, Björn Englund, Erik Kjellberg, Harry Nicolausson, Bengt Nyquist och Lars Weck och drog upp riktlinjerna för ett framtida arkiv¹⁾. Flera av dessa bidrog också med att samla in material och leverera tidningar, fotografier, böcker, inspelningar m.m. Entusiasmen över ett jazzarkiv var stor och inte minst redaktören Harry Nicolausson bidrog med material från branschtidningen Orkesterjournalens redaktion. Så småningom knöts även andra musiker och journalister med goda kontakter i branschen till verksamheten, och redan efter ett par år fanns en ansevärd samling jazzdokument att arkivera.

Några viktiga grundstenar i ”jazzarkivet” var också Alice Babs’ klippsamling som överlämnades till arkivet redan 1976 samt Claes Dahlgrens många ”Jazzglimtar från USA” och andra populära radioprogram som sändes under hela 1950- och 60-talen²⁾.

Inte minst prioriterades intervjuverksamheten. Det är vi tacksamma för idag, efter-

som jazzpionjärerna hade unik förstahandsinformation om den tidiga epoken. Idag är, med något undantag, alla jazzmusiker som spelade på 20-talet hädangångna, men deras röster och hågkomster finns bevarade för framtiden.

JAZZARKIVET TAR FORM

1979 lämnades en ansökan in till Utbildningsdepartementet om att få inrätta en permanent jazzavdelning vid Svenskt visarkiv. Med avstamp i den första nordiska jazzforsarkonferensen i Stockholm 1980 kunde en jazzavdelning inrättas med Erik Kjellberg som arkivarie.

Tack vare att man sökte upp musiker för intervjuer, att man samlades på arkivet för musikerträffar, att det skrevs artiklar i dags- och fackpressen samt att ryktet om ett jazzarkiv spreds i branschen flöt material in. I anslutning till intervjuer med kapellmästaren Charles Redland förvärvade arkivet t.ex. inemot 1000 orkesterarrangemang (mestadels s.k. B-arr), och en mängd fotografier ur hans privata samling kunde kopieras. Allt oftare hörde ”vanligt folk” av sig om donationer av ovanliga skivor och inspelningar, foton, affischer och allehanda objekt. Ett jazzarkiv började ta form.

SVENSK JAZZHISTORIA PÅ SKIVA

En annan viktig grundsten i samlingarna var allt det material som hade flutit in under arbetet med skivserien ”Svensk jazzhistoria”. För skivbolaget Caprice började jazzforskarna Jan Bruér och Bengt Nyquist redan i mitten av 1970-talet en systematisk inventering av den tidiga svenska jazzhistorien. Syftet var att ge ut representativa inspelningar från olika epoker i den svenska jazzens historia. Den första dubbel-LP:n ”20-talsepoken” (Caprice CAP 2009) kom ut 1979 och en mängd intervjuer, fotografier, tidningsklipp, anteckningsböcker, programhäften, affischer och övriga objekt lämnades över till arkivet.

I arbetet ingick att söka upp äldre musiker och att lyssna igenom alla tidiga inspelningar där man visste (eller misstänkte) att man kunde finna jazzigt spel. Under pionjäråren vid 1900-talets början var definitionen på jazz en annan än några decennier senare när jazzen fått fotfäste, så en schlagerinspelning med ett 8-takters hot-solo, eller en där 20-talets modeinstrument saxofon, banjo eller batteri förekom, en ragtime eller cake walk, schottis-synkopering till trots, kunde också vara intressant för studier. Resultatet blev en mycket uppmärksammat och uppskattad dubbel-LP med informativt texthäfte där inspelningar som speglar den tidiga jazzen i Sverige kunde nå en stor publik.

Detta dokumentationsprojekt pågår fortfarande. Idag ges inspelningarna ut i CD-

boxar som också innehåller utförliga texthäften, och en stor del av jazzavdelningens samlingar består av material som förvärvats i anslutning till dessa utgåvor. Arbetet med dessa har också gett ett viktigt kontaktnät och skapat en goodwill och uppmärksamhet åt verksamheten. Vid varje ny utgåva arrangeras ett "release party", där de deltagande musikerna och folk i branschen bjuds in, vilket i sin tur bidrar till att sprida kännedom om jazzarkivet. Många av dessa utgör en del av jazzavdelningens kontaktnät.

I sammanhanget kan nämnas det arbete som utförs av Gruppen för svensk jazz-historia, som fortfarande är en viktig samarbetspartner för SVA:s jazzavdelning när det gäller insamling, forskning, kontakter med musiker och allmänhet m.m. Gruppen består idag av 28 medlemmar, som var och en med sina specialintressen bidrar till att den svenska jazzens historia och utveckling dokumenteras och utforskas. Medlemmarna i gruppen är alla jazzkunniga forskare med olika inriktning, och jazzavdelningen har haft stor glädje och nytta av deras kunnande, entusiasm och, inte minst, kontakter i branschen.

SAMLINGARNA BÖRJAR UTNYTTJAS

Under Kjellbergs tid påbörjades systematisk sortering och registrering av samlingarna, då fortfarande på registerkort och i accessionslistor. Det var relativt lätt att hitta med hjälp av dessa, samlingarna var ännu inte så stora. Åren kring 1990 övergavs de traditionella systemen och idag är stora delar av jazzarkivet tillgängligt tack vare dataregister. Vägen dit har givetvis varit lång och, som i så många liknande fall, till en början trevande. Vad som var näst intill science fiction för några decennier sedan är i dag verklighet. Jazzavdelningen diskuterar idag till och med samarbete med andra arkiv om gemensamma sökmöjligheter i databaser.

Att samlingarna blivit överskådliga har givetvis också underlättat servicen gentemot besökare och framför allt dem som utnyttjar våra tjänster från andra delar av landet. Antalet frågor har stigit i takt med att verksamheten blivit mer känd för allmänheten, och servicen har kunnat upprätthållas tack vare den moderna tekniken. Även fax och e-mail var tidigare mer eller mindre okända begrepp.

BANDSAMLINGEN

Några specialsamlingar förtjänar att omnämnas. I bandsamlingen är fortfarande Claes Dahlgrens radioprogram den största enskilda kollektionen. Originalbanden (mestadels 7" rullband) finns idag i Statens ljud- och bildarkiv, men förvarades här fram till år 1995 för kopiering.

Dahlgren började kring 1950 rapportera om jazzlivet i New York till svenska radio-lyssnare. Hans intervjuer med amerikanska jazzmusiker och hans skivnyheter blev under nästan två decennier mycket uppskattade. Han gav på ett sakligt och underhållande sätt en bild av vad som ”var på gång” i New Yorks jazzvärld. På över 600 rullband finns idag intervjuer med jazzpersonligheter som Miles Davis, Jack Teagarden, Eric Dolphy, Benny Carter m.fl. Till samlingen hör programmens manuskript. Där kan man också konstatera att vad lyssnarna uppfattade som improvisationer och spontana infall var nog förberedda i Dahlgrens hemmastudio i New Yorks utkanter: ”Jag befinner mig på 52:a gatan i New York för att titta ner på The Famous Door, där den underbare tenorsaxofonisten Coleman Hawkins spelar efter att ha varit borta från scenen några månader..” och liknande. Det framgår också att all musik som spelades hämtades från kommersiellt utgivna skivor och inte var ”live” som programmen ofta gav sken av.

Två mycket värdefulla omfattande tillskott har kommit in under de senaste månaderna. Hösten 2000 erbjöds jazzavdelningen framlidne pianisten och kapellmästaren Rolf Hedéens stora samling rullband och kassetter (157 resp. 4 700). Redan under tidigt 1950-tal spelade Hedéen in radioutsändningar med jazz på egen bandspelare innan sådana var i allmänt bruk. Originalbanden i Sveriges Radios arkiv är i allmänhet kasserade eller överspelade, så flera av inspelningarna i samlingen är de enda kända dokumentationerna.

Den andra samlingen förvärvades i januari 2001 från producenten Gunnar Lindqvist och innehöll ett hundratal rullband och kassetter med flera av de senaste decenniernas förnämsta svenska jazzmusiker som Lars Gullin, Börje Fredriksson, Eje Thelin, i de flesta fall originalinspelningar och s.k. andratagningar.³⁾ En stor del av Lindqvists korrespondens, kontrakt, foton m.m. från hans tid som producent vid EMI donerades till jazzavdelningen redan i mitten av 1980-talet. Det senaste tillskottet kompletterar den donationen och innehåller dessutom en stor mängd böcker, tidningar, videoband, konsertprogram, foton samt div. noter och orkesterarrangemang. Materialet är till stor nytta för kommande jazzforskningsprojekt såsom CD-utgåvan ”Svensk jazzhistoria”.

Under jazzavdelningens första tid koncentrerades arbetet av naturliga skäl på vad som hände under jazzens första decennier. Jazzavdelningen har alltmer börjat intressera sig för de senare epokerna. Lindqvists samling är ett viktigt bidrag till den dokumentationen. Det kan vara lätt att glömma bort att även vår samtid en gång kommer att bli historia.

Fr.v. Thore Ehrling, Georg Vernon och Olle "Bejsan" Henricson på en av jazzavdelningens första musikerträffar.

FOTOSAMLINGEN

Denna samling innehåller idag inemot 10 000 bilder. Våren 2000 donerades en större samling negativ av Inger Alström Stjerna, änka efter fotografen Ove Alström. Den innehåller ca 2500 jazzfoton som han tog för bl.a. Orkesterjournalens räkning under några för jazzen händelserika år i början av 1960-talet. Här finns unika bilder på de flesta av de förnämsta amerikanska jazzmusiker som besökte Sverige under de åren: John Coltrane, Art Blakey, Bud Powell, Gerry Mulligan, Dexter Gordon, Duke Ellington, Sonny Rollins, Oscar Peterson, Thelonius Monk, Coleman Hawkins, m.fl. Negativen har kopierats och registrerats i detalj. Mycket arbete har lagts ner på identifiering av musikerna och att bestämma tid och plats, eftersom sådana uppgifter var knapphändiga.

NOTER OCH ARRANGEMANG

Tack vare en av jazzavdelningens medarbetare under några år på 1980- och 90-talet, generallöjtnant Bo Westin, etablerades mycket goda kontakter med en av den svenska jazzens ledande musiker och kapellmästare, Thore Ehrling. De intervjuer Westin gjorde med Ehrling ledde så småningom till boken *Säg det med musik*, som gavs ut i jazzavdelningens skriftserie 1987. Några år senare kontaktade Ehrling arkivet och ville donera sina orkesterarrangemang. Samlingen innehöll c:a 1000 originalarr skrivna

Ur Eje Thelins samling.

för Ehrlings orkester mellan det sena 1930-talet och mitten av 1950-talet, dessutom ett hundratal s.k. tryckarrangemang utgivna på det egna förlaget.

Ehrling hade en ledande ställning som kapellmästare under mer än tjugo år och förfogade över den tidens förnämsta arrangörer och dans- och jazzmusiker. Följaktligen finns i samlingen värdefulla arrangemang av Harry Arnold, Gösta Theselius, Carl-Henrik Norin, Ehrling själv, Curt Blomquist m.fl. Ehrlings uttryckliga önskan var att arrangemangen skulle spelas, och flera kapellmästare har utnyttjat samlingen, bl.a. Arne Domnérus och Anders Berglund, som båda ordnat specialkonserter med Ehrling-musik.

FÖRVÄRV

Jazzavdelningen har alltmer kommit att omnämnas i medier, och det blir allt vanligare att musiker, forskare, studenter och övriga jazzintresserade besöker arkivet. Det före-

Ur Eje Thelins samling.

kommer också allt oftare att jazzavdelningen kontaktas av personer som står i begrepp att upprätta testamente eller som kommit till ett stadium i livet då det är allt svårare att hårbärgera skiv- och boksamlingar o.dyl. Det är uppenbarligen inte någon självklarhet att de anhöriga och barnen till dem som har skapat samlingen är intresserade av att överta den. Det finns fall där man i familjen knappt ens kände till att fadern tillhört eliten bland svenska jazzmusiker!

De flesta donationer sker i samförstånd mellan alla berörda parter, vanligtvis är det familjemedlemmar som känner en trygghet i att materialet finns tillgängligt för eftervärlden. Vid några tillfällen har änkan efter musikern/samlaren kontaktat arkivet och förklarat att hennes mans önskan var att arkivet skulle ta hand om skivorna etc, även om inget skriftligt bevis finns.

I några fall har dock missförstånd uppstått: Vid ett tillfälle i början av 1990-talet kontaktades undertecknad av änkan till en skivsamlare. Hon ville att SVA:s jazzavdelning

skulle överta hennes mans skivsamling om 3000 st 78-varvsskivor. Vi gjorde upp om att komma och hämta skivorna och hade med oss donationshandlingar m.m. När vi i hyrd lastbil kom till hennes hem förklarade hon gråtande att hon hade bestämt sig för att låta en "jazzintresserad släkting" få skivorna i stället. Skivorna återfanns påföljande veckor på skivauktioner och i antikbodan på Hornsgatan till ett pris av 10 kr./st.

Det kan också nämnas att den kände skivsamlaren Lars-Göran Frisk, när hans hälsa i mitten av 1990-talet började avta, genom ombud kontaktade arkivet och uttryckte önskemål om att hans stora skivsamling efter hans död skulle övertas av Svenskt visarkiv. Inget skriftligt avtal fanns dock, och arvtagarna kunde ej motstå den penningssumma som erbjöds av skivsamlare efter hans död. Samlingen finns idag i stället i privat ägo.

Det kan också finnas inslag av dramatik kring förvärven: Sommaren 1996 ringde en privatperson från Södermalm i Stockholm och förklarade att hon minuterna innan hade varit i soprummet, där sophämtarna just stod i begrepp att kasta en flyttlåda fylld med inspelningsband, foton och andra dokument som hade tillhört trombonisten Eje Thelin. Hon förklarade för dem att hon tyckte att namnet lät bekant och bad att få ta hand om lådan, varpå hon ringde Sveriges Radio, där man rekommenderade henne att kontakta Svenskt visarkivs jazzavdelning. Det visade sig vara värdefulla dokument som tillhört en av Sveriges genom tiderna mest internationellt ansedda jazzmusiker. Beklagligtvis hade sophämtarna redan kastat en del av samlingen innan hon hade kommit till platsen. Tack vare hennes insats räddades i alla fall en ansevärd mängd fotografier, partitur, anteckningsböcker, bandinspelningar och korrespondens.

SAMLINGARNA VÄXER...

Stora och små samlingar fortsätter att komma in till arkivet. Besökare som var här för några år sedan förundras över hur samlingarna växer. CD-utgivningsprojektet kommer att fortsätta med ytterligare ett antal volymer, och i dess kölvatten kommer inspelningar och annan dokumentation arkivet till godo. Vetskapen om vår existens ökar. Vi vet också, eftersom vi under åren har kontaktats av privatpersoner som upprättat testamenten, att vi, mänskligt att döma, kommer att få in skivsamlingar m.m. inom en överskådlig framtid, jazzforskningen till fromma. Samlingarna växer och en länge förbisedd del av den svenska musikhistorien blir alltmer tillgänglig.

NOTER

¹ Enligt Lars Weeks mötesprotokoll ”Noterat vid sittning ang. bildandet av Jazzgrupp vid Svenskt visarkiv den 16.2.77”.

² Originalbanden förvaras idag i Statens ljud- och bildarkiv. Rullbandskopior på samtliga program finns i SVA:s jazzavdelning samt originalmanuskript.

³ Förvärvet gjordes möjligt tack vare ekonomiskt bidrag från professor Åke W. Edfeldt, advokat Anders R. Öhman, Laila och Charles Gavatins stiftelse för jazzmusik samt Svenska Rikskonserters dokumentationsprojekt.